

مشکلات و چالشهای آرشیوهای دیداری و شنیداری در ایران

سپیده فهیمی فر*

چکیده

در این مقاله که با توضیح کوتاهی درخصوص پیدایش منابع دیداری و شنیداری و لزوم حفظ و نگهداری آنها شروع می‌شود، نویسنده به پیدایش نخستین آرشیو دولتی فیلم اشاره کرده، مشخصات آرشیودار دیداری و شنیداری را شرح می‌دهد. سپس، وظایف عمده سازمانهای آرشیوی دیداری و شنیداری را متذکر گردیده، برای اطلاع از روشهای منابع دیداری و شنیداری به معرفی آرشیو دیداری و شنیداری زلاندنو، و برای آشنائی با برخی فعالیتهای اساسی آرشیوهای دیداری و شنیداری به معرفی آرشیو دیداری و شنیداری تاریخ و فرهنگ بومیان استرالیا می‌پردازد. آنگاه، ضرورت شکل‌گیری انجمنهای حرفه‌ای در ایران، تدوین اصطلاحنامه فارسی در حوزه منابع دیداری و شنیداری به منظور ایجاد یکدستی در کار سازماندهی این گروه از منابع و تشکیل آرشیو ملی دیداری و شنیداری با هدف کاهش کاستیهای موجود و متابعت از رویه‌های یکسان در انجام وظایف مربوطه، ایجاد رشته دانشگاهی آرشیوداری، حفاظت از اطلاعات، رعایت استفاده منصفانه از منابع دیداری و شنیداری و مالکیت معنوی آثار، بویژه منابع رقمی را یادآور می‌شود.

کلید واژه‌ها:

آرشیوهای اختصاصی / مراکز دیداری و شنیداری / انجمنهای حرفه‌ای / آسیب شناسی / آرشیوهای ملی / آموزش آرشیو. زلاندنو/استرالیا/صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران/سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

* دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه الزهرا (س).

sepidehfahimi2004@yahoo.com

مقدمه

با پیدایش منابع دیداری و شنیداری، بشر توانست در کنار ارائه مطالب خود در قالب نوشتار، مفهوم و منظور خود را عینی‌تر و آسان‌تر به دیگران منتقل کند. اگرچه منابعی همچون عکس و نوار کاست، نخست برای استفاده در زمان تولید خود به وجود آمد، اما لزوم حفظ و نگهداری آنها به منظور ارائه به نسلهای بعدی، کم‌کم احساس گردید. بنابر همین نیاز، ابتدا آرشیوهای دولتی و بعد هم آرشیوهای خصوصی تأسیس شد.

سازمانهای آرشیوی، با گذشت زمان متوجه شدند که تنها نگهداری این‌گونه منابع به منظور ارائه به نسل بعد، نمی‌تواند ماهیت و ارزش اصلی این منابع را روشن سازد. لذا وظیفه اشاعه اطلاعات در کنار وظایف مهم دیگر مورد توجه قرار گرفت و هم‌اکنون، سازمانهای آرشیوی گوناگونی در این حوزه، آماده خدمت‌رسانی در سطوح متفاوت به مراجعه‌کنندگان هستند. در کنار مزیت‌های فراوانی که این‌گونه منابع در ارائه خدمت به کاربران داشته‌اند، اگر مشکلات و چالش‌های مرتبط با این حوزه را سازمانهای حرفه‌ای مرتبط برطرف نکنند، ممکن است به همان اندازه هم برای کاربران و هم برای آرشیویستها مشکل‌آفرین باشند.

آرشیو دیداری و شنیداری^۱

به منظور شرح ویژگیها، بیان رابطه یا مقایسه میان چند مفهوم، در ابتدا لازم است تعریفی از مفهوم موردنظر ارائه شود، تا ذهن خواننده را، به سمت و سوی مطلب اصلی سوق دهد. اما نخست تعریفی کلی از آرشیوهای دیداری و شنیداری ارائه می‌شود:

«آرشیو دیداری و شنیداری، سازمان یا بخشی از سازمان است که برای فراهم کردن امکان دسترسی به مجموعه‌ای از اسناد دیداری و شنیداری و

میراث دیداری و شنیداری از طریق مجموعه‌سازی، مدیریت، نگهداری و ترویج، مأموریت یا حکمی قانونی دارد.»^۲

برخی از آرشیوها، تنها بر یک رسانه متمرکزند مانند: آرشیو رادیو و آرشیو تلویزیون. در حالی که برخی چند رسانه‌ای محسوب می‌گردند. برخی تنها به موضوعات خاصی مانند آرشیو تاریخ معاصر، و برخی به گردآوری منابع در همه موضوعات، به منظور حفظ میراث فرهنگی کشور خود نظیر آرشیوهای ملی دیداری و شنیداری می‌پردازند. از نظر خط‌مشی دسترس‌پذیری، پاره‌ای از آرشیوها تنها دسترسی مراجعان داخلی را فراهم می‌کنند و پاره‌ای، به عموم مردم خدمات ارائه می‌دهند.

پیدایش تاریخی

نخستین آرشیو دولتی فیلم، پس از ملی شدن صنعت سینما در شوروی ساخته شد و سینماگران، اقدام به گردآوری فیلم و حفظ و نگهداری آنها کردند. از نخستین آرشیوهای فیلم در بخش خصوصی، می‌توان از آرشیو فیلم فرانسه و بخش فیلم موزه هنرهای نوین در نیویورک نام برد. در پایان دوره سینمای صامت بود که در سطح بین‌المللی جنبشی چشمگیر به منظور گردآوری و حفظ و نگهداری فیلم به عنوان میراث فرهنگی بشر، آغاز شد.

اگرچه آرشیوداری دیداری و شنیداری، آغاز رسمی نداشت و به موازات رشد نهادها و دانشگاهها در سیری طبیعی پدیدار شد، اما از دهه ۱۹۳۰م. به بعد، این آرشیوها با تشکیل انجمنهای حرفه‌ای بین‌المللی به نمایندگی از رسانه‌های مربوط به خود، هویت آشکارتری پیدا کردند.^۳

آرشیودار دیداری و شنیداری

سازمانهای آرشیوی همانند کتابخانه‌ها، نیازمند افرادی در نقش اطلاع‌رسان، مشاور یا به عبارت

و دیسکهای نوری، از جمله مهارت‌های مورد نیاز آرشیویست‌های دیداری و شنیداری است^۷ که می‌باید به عنوان شاخصه‌های اصلی آرشیویست، در تعریف مذکور گنجانده شود.

وظایف عمده سازمان‌های آرشیوی دیداری و شنیداری

آرشیوهای دیداری و شنیداری، وظایفی همانند کتابخانه‌ها برعهده دارند. با وجود تشابه بسیار در این وظایف، عمق هر کدام از این وظایف در این دو سازمان با همدیگر متفاوت است. انتخاب و تهیه منابع، فهرست‌نویسی و رده‌بندی، حفظ و نگهداری، امانت و خدمات مرجع، دبیزش و سندداری، گردآوری و سازماندهی مدارک، از مهم‌ترین وظایف سازمان‌های آرشیوی شمرده می‌شود. اگرچه امروزه نقش سازمان‌های آرشیوی به عنوان اشاعه‌دهندگان اطلاعات تثبیت شده است، اما یکی از مهم‌ترین وظایف این سازمانها در کنار اشاعه اطلاعات، حفظ و نگهداری منابع موجود است. لذا لزوم توجه به این وظیفه، از عمق بیشتری در سازمان‌های آرشیوی نسبت به کتابخانه‌ها، با توجه به منحصر به فرد بودن منابع، دیده می‌شود.

به منظور آگاهی از لزوم توجه به حفظ و نگهداری منابع دیداری و شنیداری، به معرفی آرشیو دیداری و شنیداری نیوزلند، و به منظور آگاهی از برخی فعالیت‌های اساسی آرشیوهای دیداری و شنیداری، به معرفی آرشیو دیداری و شنیداری تاریخ و فرهنگ بومیان استرالیا و جزیره‌نشینان تنگه تورز می‌پردازیم.

آرشیو دیداری و شنیداری نیوزلند^۸

این آرشیو، به نگهداری منابع دیداری و شنیداری می‌پردازد که جزو فعالیت‌های وقتگیر محسوب می‌گردد. آرشیو ملی نیوزلند، شامل اسنادی از

دیگر، همیار کاربر هستند. لذا حضور فردی در نقش آرشیودار دیداری و شنیداری به منظور اشاعه اطلاعات - که امروزه در سازمان‌های آرشیوی در کنار انجام دیگر وظایف، یکی از مهم‌ترین وظایف این افراد شمرده می‌شود - بیش از پیش احساس می‌شود. اگرچه نقش آرشیودار تا حدود بسیاری همانند نقش کتابدار تلقی می‌گردد، اما به دلیل مهجور ماندن سازمان‌های آرشیوی در نزد کاربران نسبت به کتابخانه‌ها، حضور افرادی با قابلیت‌های خاص، به منظور ترویج فرهنگ استفاده از منابع آرشیوی در تحقیقات، بسیار مهم به نظر می‌رسد.

اگرچه هنوز تعریف مشخصی درباره آرشیودار در این حوزه وجود ندارد و حتی عضویت هر فرد، نهاد و سازمان یا شرکت علاقه‌مند در «آمیاء» (انجمن آرشیوداران تصویر متحرک)، «بدون داشتن شرط صلاحیت حرفه‌ای در امر آرشیوداری»، آزاد است و عضویت در «یاسا»^۹ (انجمن بین‌المللی آرشیوهای صدا و دیداری - شنیداری)، چه برای «افراد حرفه‌ای و درگیر در کار آرشیوها و چه دیگر نهادهائی که اسناد شنیداری یا دیداری را نگه می‌دارند و چه اشخاصی که به هدف‌های این انجمن به شدت علاقه‌مند هستند، آزاد است.» اما می‌توان تعریف پیشنهادی را درباره آرشیودار دیداری و شنیداری، به صورت زیر ارائه کرد:

آرشیودار دیداری و شنیداری، فردی است که مدرک رسمی دارد یا صلاحیتش در همان سطح تأیید شده است، یا در سطحی حرفه‌ای در تشکیلات آرشیو دیداری و شنیداری، در فرایند توسعه، اداره، نگهداری یا دسترس‌پذیر کردن مجموعه آن آرشیو یا ارائه خدمات به مراجعانش، مشغول به کار است.^{۱۰}

بازبینی، آماده‌سازی، رده‌بندی، مهارت‌های کار با ابزارها و دستگاه‌های فنی، چه به منظور مرمت مواد دیداری و شنیداری و چه کار با آنها به منظور استفاده، بررسی و مرمت فیلمها، نوارهای مغناطیسی

قبیل تصاویر متحرک، نوارهای ویدئویی و فایل‌های ویدئویی رقمی است؛ هرچند نوار کاست شنیداری و مجموعه‌های اسلاید و فیلم استریپ نیز در این آرشیو موجود است. در زمینه حفظ و نگهداری این منابع، آرشیو نیوزلند با ۴ مشکل جدی رو به روست که براساس منابع تأثیرگذار است:

۱. فیلمهای نیترا تی

قبل از سال ۱۹۵۱م.، فیلمهای حاوی تصاویر متحرک از ماده نیترا تی سلولز تولید می‌شد. فیلمهای نیترا تی، به علت آتش‌گیرندگی بالا، نیاز به ذخیره شدن در شرایط خاص و نسخه‌برداری بر روی فیلمهای استاتی بی‌خطر می‌باشند. اگر این منابع در شرایط نامناسبی ذخیره شوند، امکان بروز آتش‌سوزی، از بین رفتن تصاویر، صدا و تجزیه شدن آنها وجود دارد. آرشیو نیوزلند، دارای تقریباً ۲,۰۰۰ قوطی فیلم نیترا تی و برنامه‌ای مداوم برای نسخه‌برداری از آنها، به منظور داشتن فیلمهایی با امنیت بیش‌تر و تضمین‌کننده نگهداری طولانی مدت است. نظارت سالانه به منظور پیشگیری از تجزیه مجموعه‌های نیترا تی در این باره انجام می‌گیرد.

۲. فیلمهای استاتی

در اوایل دهه ۱۹۵۰م. فیلمهای استات سلولزی - که کم‌تر آتشگیر و ناپایدار بودند - جایگزین فیلمهای نیترا تی شد. اگرچه اثبات شد که این فیلمها کم‌تر آتشگیرند، اما باز هم خطر تجزیه شدن آنها وجود داشت. با تجزیه فیلم استاتی، گاز اسید استیک (سرکه) به وجود می‌آید. این گاز، موجب تشدید تجزیه فیلمهای دیگر می‌شد و در نتیجه، این‌گونه منابع را از مجموعه جدا می‌کرد. زمانی که فیلمهای استاتی شروع به تجزیه شدن می‌کنند، این مرکز به شیوه درست، اقدام به نسخه‌برداری منبع بر روی ماده جدید می‌کند.

۳. محو شدن تصاویر

تجزیه نیترا تی و استاتی، بر فیلم تأثیر می‌گذارد. مسئله مهم دیگر، حذف عناصر تصویری از فیلمهایی با تصاویر متحرک است. این مورد، باعث تبدیل شدن رنگ تصاویر با تجزیه رنگدانه‌های رنگ فیلمها به رنگ قرمز می‌شود. زمانی که این تبدیل صورت می‌گیرد، برگشت آنها به رنگ طبیعی خود بسیار دشوارتر خواهد بود. زمانی که این حالت برای این قبیل منابع رخ می‌دهد، منابع را بر روی نوارهای ویدئویی نسخه‌برداری می‌کنند.

۴. نوارهای مغناطیسی

نوارهای ویدئو در نیوزلند، نخستین بار در تلویزیون در اواخر دهه ۱۹۵۰م. استفاده شد و مشابه فیلم، خود فیزیک ماده نیز مستعد تجزیه شدن است. همچنین نگهداری دستگاههایی که این منابع را می‌خواندند، بویژه هنگامی که قالبها و نظامهای گوناگونی از منابع دیداری و شنیداری موجود است، بسیار سخت خواهد بود.

به منظور تضمین و نگهداری موجودی منابع دیداری و شنیداری و تضمین پایستگی، ماندگاری و دسترسی به این‌گونه منابع، این آرشیو، منابع دیداری و شنیداری را در وضعیتی که تجزیه و حذف آنها را به تأخیر بیندازد، ذخیره می‌کند. افزون بر آن، برنامه‌هایی به منظور نسخه‌برداری از رسانه و کوچاندن مندرجات آن به گونه‌ای که کیفیت منابع کاهش پیدا نکند، فراهم می‌سازد.^۹

آرشیو دیداری و شنیداری تاریخ و فرهنگ بومیان

استرالیا و جزیره‌نشینان تنگه تورز^{۱۰}

آرشیو دیداری و شنیداری تاریخ و فرهنگ بومیان استرالیا، نخستین آرشیو جهانی از تصاویر متحرک، منابع عکسها، و منابع مرتبط با فرهنگ و تاریخ آن ناحیه است. حدود ۴۵,۰۰۰ ساعت صدای ضبط

شده، ۶۵,۰۰۰ تصویر عکاسی، ۶,۰۰۰ عنوان ویدیو، ۱,۰۰۰ عنوان مصنوعات و تقریباً ۶,۵۰۰,۰۰۰ حلقه فیلم را دربردارد.

امکان جستجوی منابع از طریق اینترنت در هر نقطه مکانی، با استفاده از فهرستهای پیوسته، امکانپذیر است. زمانی که امکان دسترسی آسان به منابع از طریق اینترنت برای کاربر موجود نیست و یا منبع موردنظر خود را نمی‌یابد، می‌تواند از برگه پرسش و پاسخ موجود در وبگاه این سازمان بهره بگیرد و با واحد دسترسی آرشیو تماس برقرار کند. کارمندان این واحد، جستجوی اولیه را برای او به رایگان انجام می‌دهند. چنانچه کاربر به صورت پیوسته نتواند به مورد جستجوی خود دست یابد، کارمندان سازمان یاد شده، از طریق منابع ناپیوسته موجود، جستجوی درخواستی را انجام می‌دهند.

در پاسخ به نیاز سازمانها، اشخاص و جوامع ناحیه به اطلاعات و رایزنی در زمینه مراقبت و رسیدگی به منابع دیداری و شنیداری، این مرکز بسته‌ای به نام «تاریخ خود را زنده نگه دارید»، تهیه کرده است. این بسته، شامل کارگاه آموزشی فشرده‌ای در زمینه چگونگی تولید مدرک یا سند و ذخیره‌سازی منبع دیداری و شنیداری، همراه با دستنامه (دستینه) است. موضوعات تحت پوشش این بسته، به قرار زیر است:

- فنون و تجهیزات ضبط صدا و ویدیو، هم به صورت آنالوگ و هم رقمی؛

- فنون عکسبرداری با بهره‌گیری از حلقه فیلمهای سنتی و فناوریهای رقمی؛

- سندپردازی و فهرست‌نویسی منابع دیداری و شنیداری؛

- آماده‌سازی و ذخیره‌سازی منابع دیداری و شنیداری، به منظور نگهداری درازمدت؛

- نسخه‌برداری و اشاعه منابع آرشیوی؛

- آمادگی برای مقابله با پیشامدهای طبیعی.

کارگاه آموزشی «تاریخ خود را زنده نگه دارید»، تاکنون در سالهای ۲۰۰۱ و ۲۰۰۲ م. در مؤسسات گوناگون ارائه شده و دستنامه آن در اختیار افراد گوناگون شرکت‌کننده در آن هم‌اندیشیها، مردم بومی و کاربران آرشیوهای دیداری و شنیداری قرار گرفته است.

به منظور آگاهی از قالبهای منابع دیداری و شنیداری رقمی، متنی تحت عنوان «استانداردهای فنی رقمی کردن منابع دیداری و شنیداری»^{۱۱} موجود است.

این مرکز با اطلاع‌رسانی بسیار مناسبی که انجام داده است، پذیرای سازمانها و خانواده‌هایی است که منابع دیداری و شنیداری خود را در اختیار آنها قرار می‌دهند. برای هموارسازی روند هدیه‌گیری و امانت‌پذیری این‌گونه منابع از اهداگران، شیوه زیر دنبال می‌گردد:

- اهداگر منبع دیداری و شنیداری، برگه‌ای تکمیل می‌کند.

- کارمندان مرکز، برای کسب اطلاعات بیش‌تر با اهداگر تماس برقرار می‌کنند.

- منابع به مرکز فرستاده می‌شود. در موارد استثنائی، خود مرکز می‌تواند منابع را از اهداگران جمع‌آوری کند.

- منابع را، کارمندان براساس معیارهایی که در راهبرد فراهم‌آوری موجود است، ارزیابی می‌کنند؛ منابعی که نامفید شناخته شود، به اهداگر بازگردانده می‌شود.

- قرارداد با دارنده حق امتیاز منبع، به منظور تعیین نحوه استفاده و دسترس‌پذیری آن، امضا می‌گردد. برگه انتقال مالکیت رسانه هدیه شده، باید پر شود. اگر مالک قصد نگه داشتن حق مالکیت منبع را برای خود داشته باشد، برگه امانت‌سپاری را تکمیل می‌کند.

- برگه‌ای هم به پیوست برای تفویض اختیار

از مالک به مرکز، به منظور امحای برخی منابع - که ممکن است بعدها به مجموعه آسیب برساند - امضا می‌گردد.^{۱۲}

در بیان این شرایط، آنچه بسیار مهم است، لزوم توجه به معیارهای پیش‌بینی شده در راهبرد فراهم‌آوری مجموعه است. این، در حالی است که در کشور ما، براساس پژوهش «بررسی شیوه‌های ارزشیابی منابع در آرشیوهای دیداری و شنیداری صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران (موجود در شهر تهران) و...»، حتی در میان ۹ آرشیو رادیو و تلویزیون یکدستی در امر ارزشیابی منابع و حتی زمان ارزشیابی صورت نمی‌پذیرد. از سوئی، ۸ مورد از ۹ آرشیو موجود در سازمان صدا و سیما، الگوی خاصی در ارزشیابی خود مدنظر ندارند و تنها به حکم تجربه، به ارزشیابی می‌پردازند.^{۱۳}

به منظور ایجاد یکدستی در کارکرد آرشیوهای دیداری و شنیداری، شایسته است بخش دیداری و شنیداری معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، توصیه‌هایی در این باره ارائه کند و برای بهره‌دهی مطلوب، آن را در وبگاه خود قرار دهد. از سوئی تحقق چنین امری، وجود راهبرد را در این بخش از معاونت اسناد می‌طلبد. لذا بهتر است که بخش اسناد دیداری و شنیداری سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، راهبرد اساسی را به منظور رهنمون ساختن این‌گونه سازمانها و انجام فرایند یکدست‌سازی، ابلاغ نماید.

مشکلات موجود در آرشیو دیداری و شنیداری ایران

ضرورت شکل‌گیری انجمنهای حرفه‌ای

اساس تشکیل انجمنها، جذب مشارکت تمام حرفه‌مندان و متخصصان حوزه‌های تخصصی است. [انجمنهای رسمی فعال در هر حرفه تخصصی] توسعه برنامه‌ها و تداوم طرحهایی را تسهیل می‌کنند

که برای بهبود وضع رفاهی و حقوقی اعضایشان طراحی شده است. آنها، موجب پیشبرد طرحها و فعالیتهای و جلب حمایت نهادها از حوزه تخصصی انجمن می‌شوند. انجمنهای تخصصی، فلسفه و موجودیت حرفه خود را تحکیم می‌بخشند و برای اعضای خود، مقررات و نظام رفتاری وضع می‌کنند.^{۱۴}

میزان نقش والائی که انجمنهای حرفه‌ای آرشیو دیداری و شنیداری می‌توانند در قبال پیشرفت و دگرگونی جامعه آرشیویست ایفا کنند، مسئله‌ای است که نیازمند توجه جدی آنهاست. شناخت کامل آرشیوداران از تأثیری که این انجمن می‌تواند بر حوزه آرشیوداری دیداری و شنیداری داشته باشد، مهم‌ترین عامل برای همین تأثیرگذاری است. زیرا انجمنهای آرشیوی با وجود اعضای خود یعنی آرشیوداران دیداری و شنیداری معنا پیدا می‌کند و تنها با مشارکت فعال آنان است که انجمن آرشیوی به هدفهای ارزشمند خود دست می‌یابد.

باتوجه به نقش بسیار مهم انجمنها و تلاش برای روزآمدسازی آنها و آگاهی از آخرین پیشرفتهای در حوزه‌های مربوط و امکان تبادل نظرات و راهکارها در میان اعضای آنها، متأسفانه هنوز حوزه آرشیوداری دیداری و شنیداری در ایران، فاقد انجمن حرفه‌ای مخصوص به خود است! البته نمی‌توان این مشکل را تنها ناشی از معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و بخش دیداری و شنیداری آن دانست، بلکه گام نخست شکل دادن به این انجمن را، می‌باید حرفه‌وران این حوزه بردارند.

انجمنهای فعال فراملی در حوزه آرشیوهای دیداری و شنیداری نظیر انجمن بین‌المللی آرشیوهای صدا و دیداری و شنیداری (یاسا)، انجمن آرشیوداران تصویر متحرک (آمیا)، فدراسیون بین‌المللی آرشیوهای فیلم (فیاف)، فدراسیون بین‌المللی آرشیوهای تلویزیون (فیات/ایفتا) و شورای هماهنگی انجمنهای

در مورد اینها بیش تر احساس می‌گردد.

متأسفانه اصطلاحنامه مناسبی در زمینه اصطلاحهای موجود در این حوزه به زبان فارسی تدوین نشده و نظر به نیاز بیش از حد این حوزه به اصطلاحنامه‌ها، باتوجه به دلایل ذکر شده و ایجاد یکدستی، لزوم تدوین آنها بسیار احساس می‌گردد. اگرچه به تازگی مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، اقدام به تألیف اصطلاحنامه‌ای به منظور یکدست کردن نمایه‌سازی عکسهای خود کرده، اما باتوجه به اینکه در کشور ما روش یکسانی به منظور نمایه‌سازی این دست منابع به کار نمی‌رود و آرشیوهای دیداری و شنیداری صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران و سازمانهای مشابه، اصطلاحات مخصوص و سطح توصیف متفاوتی در بازگفت محتوای اطلاعاتی منابع به کار گرفته‌اند، لزوم تدوین خط‌مشی یکسان و اصطلاحنامه‌هایی در این خصوص، با تلاش معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی احساس می‌گردد. زیرا این سازمان، نقش مادر را در قیاس با سازمانهای مشابه خود در کشور دارد، مطمئناً تألیف و نشر چنین اصطلاحنامه‌ای به همت این سازمان، منجر به پذیرش و اشاعه بیش‌تر آن در میان آرشیوهای دیداری و شنیداری خواهد شد.

ضرورت آرشیو ملی دیداری و شنیداری

امروزه با رشد روزافزون منابع دیداری و شنیداری و با حضور فناوریهای جدید و سهولت تولید این قبیل منابع در قالب رقمی، نیاز به آرشیو دیداری و شنیداری در سطح ملی، به منظور برعهده گرفتن نقش سازمان مادر، بیش از پیش احساس می‌گردد. پژوهشگران همان‌طور که انتظار دارند منابع مرتبط منتشره را در سطح کشور باتوجه وظایف کتابخانه ملی در این مکان بیابند، انتظار دستیابی به منابع دیداری و شنیداری در سازمانی با چنین وظایفی

آرشیوهای دیداری و شنیداری (سی‌ای‌ای) نیز به منظور تحقق پذیرفتن اهداف شکل‌گیری و هماهنگی بین آرشیوهای دیداری و شنیداری به وجود آمده‌اند. لذا لزوم شکل‌گیری انجمنی مرتبط با آرشیو دیداری و شنیداری، بسیار ضروری است.

نبود واژه‌نامه تخصصی

در هر حوزه تخصصی، اصطلاحات ویژه آن حوزه موجود است. لذا به منظور آگاهی از معنای اصطلاحات تخصصی، لزوم تدوین واژه‌نامه در کلیه رشته‌ها به عنوان منابع مرجع، بسیار مفید شمرده می‌شود. اگرچه تاکنون واژه‌نامه‌هایی نظیر **اصطلاحنامه فنی** در یاسا (انجمن بین‌المللی صدا و آرشیوهای شنیداری)، **اصطلاحنامه فیلم و رسانه‌های الکترونیکی**، **واژه‌نامه گرس لی**، **اصطلاحنامه ویدیو** و... منتشر شده،^{۱۵} و واژه‌نامه الکترونیکی «فرانسیسوا»^{۱۶} نیز در این حوزه به صورت رایگان در دسترس می‌باشد، ولی تاکنون واژه‌نامه‌ای تخصصی در حوزه آرشیوهای دیداری و شنیداری منتشر نشده است.

نبود اصطلاحنامه تخصصی

آگاهی از موضوعات موجود در منابع دیداری و شنیداری، همانند منابع چاپی بدون میانجیگری دستگاهی خاص میسر نیست. لذا به منظور سازماندهی منابع دیداری و شنیداری و بهره‌برداری کاربران متخصص و غیرمتخصص از آنها، فراهم‌کنندگان و اشاعه‌دهندگان این منابع، می‌باید تا حد امکان به نمایه‌سازی این‌گونه منابع بپردازند. اما برای ایجاد یکدستی در نمایه‌سازی منابع گوناگون، همواره استفاده از اصطلاحنامه‌ها، به عنوان زبان کنترل شده نمایه‌سازی، نقش بسزایی در بازیابی اطلاعات داشته است. در این میان، منابع دیداری و شنیداری نیز از کاربرد این ابزار کنترل شده (اصطلاحنامه) مستثنا نبوده و حتی کاربرد آن

دور از انتظار نیست. اگرچه هم اکنون بخش اسناد دیداری و شنیداری در معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران موجود است، اما این سازمان نتوانسته است نقش خود را به عنوان آرشیو ملی دیداری و شنیداری نیز به تثبیت برساند. تمایل مدیران معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی و افزایش منابع انسانی و مالی مناسب، می‌تواند در شکل‌گیری چنین نقشی مؤثر گردد. حال آنکه چنین تمایل و منابعی در این سازمان دیده نمی‌شود.

از آنجا که قانون واسپاری منابع در مورد آرشیوهای دیداری و شنیداری صدا و سیما صدق نمی‌کند، بسیاری از منابع باارزش این حوزه به بخش اسناد دیداری و شنیداری معاونت اسناد منتقل نمی‌گردد و وجود تنها بخشی با عنوان بخش دیداری و شنیداری در این سازمان و با توجه به افزایش حجم تولید منابع در قالب رسانه‌های دیداری و شنیداری، نمی‌تواند نمایانگر آرشیو ملی دیداری و شنیداری کشور باشد. این مشکل، زمانی مهم‌تر جلوه می‌کند که کاربران این گونه منابع می‌باید به آرشیوهای دیداری و شنیداری گوناگون، به منظور دریافت اطلاعات مورد نظر خود مراجعه کنند.

وجود آرشیو ملی دیداری و شنیداری در ایران به منظور کاهش کاستیهای موجود و ایجاد یکدستی در کلیه آرشیوها، امری ضروری به نظر می‌رسد. اگرچه آرشیو صدا و سیما از غنی‌ترین آرشیوهای دیداری و شنیداری موجود در کشور ما محسوب می‌گردد، به گونه‌ای که می‌توان لفظ آرشیو ملی دیداری و شنیداری کشور را به آن اطلاق کرد، اما با وجود معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی، این نقش می‌باید به این سازمان محول گردد.

باتوجه به نقش بسزای آرشیوهای ملی دیداری و شنیداری، یا باید نقش بخش اسناد دیداری و شنیداری معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی به عنوان آرشیو ملی دیداری و شنیداری تثبیت

گردد و یا، این نقش باتوجه به اطلاعات بسیار مهم این‌گونه منابع و نیاز به وجود سازمانی مادر در این خصوص به سازمان دیگری نظیر صدا و سیما تفویض گردد. مسلماً زمانی معاونت اسناد سازمان اخیر می‌تواند نقش خود را به عنوان آرشیو ملی دیداری و شنیداری نیز تثبیت نماید که همانند دیگر آرشیوهای ملی در کشورهای جهان عمل کند.

از سوئی، اگر امکان تغییر قانون واسپاری و یا انتقال کلیه منابع دیداری و شنیداری به تشکیلات مادری همچون معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران میسر نیست، بخش اسناد دیداری و شنیداری این سازمان، می‌تواند با در نظر گرفتن خدماتی نظیر فهرستهای عمومی پیوسته و به صورت اشتراکی، به کاربران در زمینه یافتن منابع موردنظر و محل نگهداری آنها در سازمانهای گوناگون اطلاع‌رسانی کند. البته استفاده از این‌گونه فهرستها، باتوجه به نبود یکدستی در گزینش کلیدواژه‌های انتخابی برای این‌گونه منابع با مشکلاتی نظیر متفاوت بودن کلیدواژه‌های تخصیصی به دو عکس یکسان مواجه خواهد بود و در نتیجه، باز هم مشکلاتی برای کاربران به دنبال خواهد داشت.

نبرد رشته دانشگاهی

موفقیت در هر حرفه و تخصص علاوه بر کسب تجربه در طول دوران کار، به آموزش مباحث تخصصی و علمی نیاز مبرم دارد. کسب فنون آرشیوداری در ایران، تنها از طریق تجربه‌اندوزی حرفه‌وران این رشته شغلی صورت می‌گیرد. در میان آموزشهای رسمی که در زمینه آرشیو در سطوح دانشگاهی صورت گرفته، تنها می‌توان از واحدهائی با عنوان «مقدمات آرشیو» و «مدیریت آرشیو» در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی نام برد و اغلب افرادی که در مراکز آرشیوی در این سازمانها مشغول به فعالیت هستند، از رشته‌های تاریخ و کتابداری

وارد این حوزه می‌گردند و تحصیلات دانشگاهی تخصصی را در این حوزه سپری نکرده‌اند.

نبود افراد متخصص در حوزه آرشیوداری به طور کلی و آرشیوداری دیداری و شنیداری در ایران در سالهای اخیر باتوجه به افزایش سرعت نشر در زمینه محملهای دیداری و شنیداری و لزوم حفظ و نگهداری آنها بیش از پیش احساس می‌گردد. در حالی که هنوز در ایران رشته‌ای با عنوان آرشیو در مراکز دانشگاهی وجود ندارد و دانش آرشیوداران این حوزه بیش‌تر از طریق تجربه حاصل می‌گردد. حال آن که بهبود چالشهای مرتبط با حفظ و نگهداری این منابع و ابزارهای نگهدارنده آنها از طریق علمی می‌تواند از اتلاف زمان به منظور تجربه روشهای گوناگون جلوگیری کند.

از دیگر مشکلات مرتبط با این حوزه، می‌توان به نبود نشریه‌ای تخصصی در این زمینه، کمبود کار پژوهشی در زمینه فلسفه و مبانی نظری این حوزه در ایران، پائین بودن جایگاه حرفه‌ای، ابهام در وجوه اشتراک و افتراق این حرفه و حرفه‌های خویشاوند آن، نبود قوانین جامع در زمینه آرشیوداری دیداری و شنیداری در کشور، قوانین واردات و صادرات، قوانین حفظ میراث دیداری و شنیداری، ذخیره و سانسور، اشاره کرد.^{۱۷}

چالشهای آرشیو دیداری و شنیداری

وجود منابع دیداری و شنیداری، منافی برای کاربران و آرشیوداران به دنبال دارد؛ به گونه‌ای که سالانه در نقاط مختلف جهان، همایشهای بسیاری، به منظور ارائه آخرین راهکارها برگزار می‌گردد. چالشهای مربوط به این حوزه نه تنها مخصوص به کشور ما، بلکه به عنوان چالشهای اساسی این حوزه درخور طرح است. چالشهایی که هم اکنون این آرشیوها با آن مواجهند، بیش‌تر به زمینه آرشیو رقمی معطوف می‌گردد.

حذف اطلاعات با دستبرد هکرها و ویروسها

بدون شک انقلاب اطلاعات رقمی، تأثیر فوق‌العاده‌ای در مدیریت اطلاعات سازمانها داشته است. از جمله چالشهای مرتبط با آرشیو رقمی، «تبدیل اطلاعات حقوقی از یادداشتهای کاغذی به سمت پیغامهای الکترونیکی» است. این مسئله، از آن بُعد درخور اهمیت است که بسیاری از اطلاعات در میان اعضا و افراد مهم مکاتبه می‌گردد، بی‌آنکه اثری از آن باقی مانده باشد. اگرچه تأسیس آرشیو رقمی منجر به آن شده است که گزارشها، کتابها و نشریات و انتشارات دستگاههای دولتی احتمالاً بیش‌تر از طریق وبگاه قابل دسترس شود و یک پوشه مشترک اینترنتی در سازمانها جایگزین پرونده‌های مکاتبه‌ای و نظام پایگاههای اطلاعاتی، جایگزین برگه‌های کاغذی و پرونده‌های موردی گشته، اما وجود ویروسها و هکرها موجود در فضای مجازی، قابلیت اعتماد به این گونه منابع را کاهش خواهد داد.^{۱۸}

نگهداری ماده دیداری و شنیداری و تجهیزات وابسته

مسئله مهم دیگر در زمینه آرشیو رقمی، «مربوط به نگهداری ماده دیداری یا شنیداری و تجهیزات وابسته به آن» است. امروزه شاهد فناوریها، محملها و قالبهای جدیدی هستیم. اطلاعات در قالبهای گوناگون در رسانه‌های ذخیره می‌شود که امکان بازبینی آنها در چندین سال آینده به دلیل منسوخ شدن خوانشگر آن رسانه - که روز به روز از لحاظ فناوری در حال افزایش است - غیرممکن یا بسیار دشوار خواهد بود.

از سوئی، به دلیل جدید بودن رسانه موردنظر، فراهم آوردن امکانات نگهداری این منابع بسیار سخت است. از دیگر سو، تجهیزات لازم برای خواندن و استفاده از این منابع منسوخ خواهد شد. این مشکل، همانند مشکلاتی است که هم اکنون

کتابهای الکترونیکی در عصر حاضر با وجود قالبهای گوناگون ذخیره‌سازی و خوانشگرهای الکترونیکی متفاوت با آن مواجهند. به گونه‌ای که هر منبع را نمی‌توان با دستگاه الکترونیکی خوان مورد استفاده معمول، بهره‌برداری کرد.

مالکیت معنوی اثر و اعتماد به منابع

یکی دیگر از مهم‌ترین مسائل رودرروی آرشیو رقمی، «مالکیت معنوی اثر» است. زمانی که منابع دیداری یا شنیداری در قالب رقمی درآیند، رعایت حق استفاده منصفانه از آنها، هم در نزد آرشیویست و هم کاربران زیر سؤال است. از سوئی، استفاده و اشاعه این گونه آثار با وجود تعیین برخی محدودیتها از سوی صاحبان آثار و تحویل آن به مراکز آرشیوی، از نگرانیهای عمده صاحبان این آثار است. از سوی دیگر، به دلیل اینکه اشاعه منابع در قالب رقمی بسیار ساده است، خیلی از افراد می‌توانند اثری تولید کنند؛ به گونه‌ای که حس اعتماد کاربران را نسبت به منابع موجود در آرشیو کاهش دهند.^{۱۹}

انتخاب موضوعات متنوع مرتبط با هر منبع

از دیگر چالشهای مرتبط با این حوزه، «مسئله انتخاب موضوعات مربوط به جلوه‌های ویژه منابع دیداری و شنیداری» و «نقش احساس در انتخاب انواع منابع دیداری و شنیداری» است. این مسئله، به آن معنی است که اکثر این منابع دارای موضوع مشخصی نمی‌باشند و ممکن است بنابر موقعیتهای گوناگون، با اخذ موضوع متنوع، کاربرد متفاوتی برعهده داشته باشند. به گونه‌ای که نمی‌توان موضوع خاصی را به اثری دیداری و شنیداری اختصاص داد.

از سوئی، بسیاری از منابع تنها حاوی یک قطعه موسیقی یا یک فیلم نبوده و مجموعه‌ای از قطعات یا فیلمها را در محمل فشرده‌ای جمع کرده‌اند. در

نتیجه، موضوعات متنوعی را می‌توان به این گونه منابع اختصاص داد. حال آنکه هر فیلم یا هر قطعه موسیقی نیز به نوبه خود ممکن است موضوعات متنوعی را به خود اختصاص دهد و در نتیجه، می‌توان به هر منبع میلیونها موضوع اختصاص داد.

نتیجه

باتوجه به مجموع مباحث مطرح شده در زمینه مشکلات و چالشهای مرتبط با آرشیو دیداری و شنیداری، می‌توان راهکار مهم زیر را درخصوص پیشرفت روزافزون این حوزه بیان کرد.

به منظور کاهش برخی مشکلات مرتبط با این حوزه، خصوصاً نبود ارتباط در میان آرشیوداران دیداری و شنیداری، تشکیل انجمنهای حرفه‌ای در سطح ملی، به منظور به اشتراک گذاشتن تجارب و دانش اعضا و برگزاری همایشهای مرتبط، به منظور روزآمدسازی و تبادل این تجربیات، از ضرورت بسزائی برخوردار است. اگرچه حل چالشهای کلی نظیر مسئله مربوط به نگهداری ماده دیداری و شنیداری و تجهیزات وابسته به آن نیازمند همفکری جهانی است، اما برطرف ساختن مشکلات اختصاصی مرتبط با ایران، نیازمند همفکری ملی این قبیل انجمنهاست.

شکل‌گیری این گونه انجمنها، نیازمند تعیین نهادی برای برعهده گرفتن تولید ملی این حوزه است تا بتواند قدم ابتدائی و اثربخش را در شکل‌گیری این انجمن بردارد. آنگاه با همفکری اعضای خود بر اثربخشی فعالیتهای این حوزه مؤثر واقع گردد. از سوئی، با عهده‌داری این نقش و شکل‌گیری انجمن حرفه‌ای، ارتباط آرشیوداران دیداری و شنیداری با سایر آرشیوداران جهان، به‌سهولت امکان‌پذیر خواهد بود و این امر، موجب می‌شود در زمینه چالشهای پیش روی این گونه آرشیوها، همگام با کشورهای جهان به حل مسائل و تبادل نظر پردازیم.

۱۵- طهرانی‌پور، پیشین.

16- <<http://www.francisav.com/glossary.htm>>

۱۷- طهرانی‌پور، پیشین.

18- Williams, 2006; Seeger, 2005.

19- Williams, 2006; Seeger, 2005.

سایر منابع

- کرد، لیلا، وضعیت سازماندهی منابع شنیداری موسیقی در آرشیوهای موسیقی تهران. *فصلنامه کتاب*، سال چهاردهم (تابستان ۱۳۸۳)، شماره ۲.

- اسناد دیداری و شنیداری (۱۳۸۶). بازیابی شده در ۱۳۸۷/۱/۴ از:

<<http://www.aqlibrary.com/documents/audiovisualrecords.aspx>>

- قدیمی، علی (۱۳۸۷). کتابداری و آرشیوداری دیداری و شنیداری. بازیابی شده در ۱۳۸۷/۲/۱ از:

<<http://www.ali2ghadimi.blogfa.com>>

وبلاگ گروهی آرشیویستهای ایران (۱۳۸۶). بازیابی شده در ۱۳۸۷/۲/۱ از:

<<http://archivist.blogfa.com/cat-20.aspx>>

- AIATSIS - Archiving Advice(2007) >

Retrieved Avril 5, 2008, from <<http://www.aiatsis.gov.au/audiovisual-archives/archiving-advice>>

_ AIATSIS - Audiovisual Archive(2007).

Retrieved Avril 5, 2008, from

<<http://www.aiatsis.gov.au/audiovisual-archives>>

_ AIATSIS - Audiovisual Archives Collection Management Policy

Manual(2007). Retrieved Avril 5,

2008, from

<http://www.aiatsis.gov.au/audiovisual_

1- Audiovisual Archive.

۲- ری ادموندسون، *فلسفه و اصول آرشیوداری دیداری و شنیداری*، ترجمه وحید طهرانی‌پور (تهران: نشر کتابدار، ۱۳۸۵)، ص ۵۸.

۳- همان؛ نیز بنگرید به: مرادی، نورالله، *مدیریت آرشیوهای دیداری - شنیداری* (تهران: نشر کتابدار، ۱۳۸۰).

4- AMIA (Association of Moving Image Archivists).

5- IASA (International Association of Sound Archives).

۶- ادموندسون، پیشین، ص ۵۹.

۷- وحید طهرانی‌پور، *آرشیوداری دیداری - شنیداری: حرفه‌ای متمایز از کتابداری و آرشیوداری*، *فصلنامه کتاب*، سال هفدهم، شماره ۲ (تابستان ۱۳۸۵)، ۱۳-۱۸.

8- Archives New Zealand.

9- Archives New Zealand, 2007.

10- Australian Aboriginal and Torres Strait Islander cultures and histories Audiovisual Archive.

11- Audiovisual Technical Standards for Digital Submissions. [on line]

<http://www.aiatsis.gov.au/_data/assets/pdf_file/7033/digital_Technical_Standards_2006.pdf>

12- AIATSIS - Audiovisual Archiv, 2007.

۱۳- محبوبه مهریزی، بررسی شیوه‌های ارزشیابی منابع در آرشیوهای دیداری و شنیداری صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران (موجود در شهر تهران) و پیشنهاد الگویی برای ارزشیابی، *فصلنامه کتاب*، سال دهم، شماره ۴ (زمستان ۱۳۷۹)، صص ۷۹-۸۷.

۱۴- مزده کمالی‌فرد، انجمن کتابداری ایران. *خبرنامه انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران*، ۱۳۸۰، صص ۹-۱۰.

- Archives New Zealand - Film Mini-Site - Preservation Work (2007). Retrieved April 5, 2008, from <<http://www.audiovisual.archives.govt.nz/preservationwork>>
- Audio-Visual Glossary of Terms(2005). Retrieved June 15, 2008, from <<http://www.francisav.com/anchor.htm>>
- Seeger, Anthony(2005). Intellectual Property and Audiovisual Archives and Collections. Retrieved June 20, 2008, from <<http://www.loc.gov/folklife/fhcc/propertykey.html>>
- Williams, Caroline(2006). Managing archives. England: chandos publishing.
- archives/audiovisual_archives_collection_management_policy_manual__AIATSIS - Code of Ethics(2007). Retrieved April 5, 2008, from. <http://www.aiatsis.gov.au/audiovisual_archives/audiovisual_archives_collection_management_policy_manual/code_of_ethics>
- __AIATSIS - Donating Material(2007). Retrieved April 5, 2008, from <<http://www.aiatsis.gov.au/audiovisual-archives/donating-material>>
- AIATSIS - Using the Collections(2007). Retrieved April 5, 2008, from <<http://www.aiatsis.gov.au/audiovisual-archives/access>>

